

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrtoleta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrtoleta 1 gld. 15 kr.

V Ljubljani v sredo 12. julija 1871.

O b s e g: Žitna božjast. — Kako ravnati pri kužnem črmu (vrančnem prisadu). — Našim živinorejcem. — Poročila o letošnji sviloreji. — O postavah nekaj. — Bivša pariška komuna in socializem. (Dalje.) — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Žitna božjast.

Opomin gospodarjem, mlinarjem, županom in gospóskam.

Spisal dr. Jan. Bleiweis.

Letošnje deževno vreme je bilo zelo ugodno tisti bolezni, ktera se v klasji rženem nahaja, pa tudi drugih žit in rastlin (v južni Ameriki tudi pri koruzi) v podobi višnjevo-črnkastih rožičkov, ktere vsak gospodar pozna, pa jih pozna tudi vsak človek, kateri se včasih po polji spreha in žita ogleduje. Sèm ter tje velja ljudem obilo teh rožičkov za znamenje, da bo bogat pridelek.

Ti rožički, ki so sami po sebi bolezen rži, so hudo strupeni za človeka in živino, ako jih le nekoliko v moko zmletih povžije, ter napravijo bolezen, ki se pri nas navadno žitna božjast (raphania, Kornstaube, Kriebelkrankheit) imenuje in je večkrat hude kuge napravila po svetu, ako so povžili kruha spečenega iz take moke, v katero se je zmlélo obilo rženih rožičkov. Take kuge so bile l. 1577. in 1588. v Šleziji, v letih 1648., 1649. in 1675. v Voigtlandu, 1761. in 1762. leta na Švedskem, 1709. in 1710. leta v Švajci itd., leta 1817. tudi v enem okraji štajarskem, kjer pa je le en otrok za to boleznijo umrl.

Rženi rožički se štejejo v vrsto ostrih omotic, zato so znamenja bolezni različna: ljudem slabo prihaja, želodec jih začne boleti, bljuvajo, po udih jih šegetá in srbi (Kriebelkrankheit), v glavi se jim vrtí, da so kakor pijani, roke in noge se jim tresejo, božjast jih lomi (od tod naše imé „žitna božjast“). Še posebno moč imajo ti rožički na maternico; zato so ob pravem času zdravilo.

Sami smo videli in tudi drugi so nam povedali, da se letos na nekterih njivah v rži nahaja sila veliko teh strupenih rožičkov, ker nenavadno deževno vreme pomladi je bilo ugodno tej rženi bolezni.

Zato dozdeva se nam potrebno, da naše gospodarje, pa tudi župane in gospóške, ki imajo čuti nad zdravjem ljudi, opominjam, naj ne bodo zanikerni, ako na njivah zapazijo veliko tega strupa, in če taka rž pride na sejmo, da odvrnejo strašne posledice, ki izvirajo po moki od povžitih strupenih rožičkov.

Sama prepoved, take nečedne rži ne prodajati, ne zadostuje, ako ni nikogar, ki bi čul nad spolnovanjem take prepovedi. Treba bi tedaj bilo, da se — kakor se je to zgodilo že v nekterih deželah — na trgih postavijo priseženi ogledniki, ki le očiščeno in čedno rž dovolijo prodajati, z rožički namešano pa prodajalcu vzamejo.

Kako pa odpraviti rožičke iz rži?

Izbirati jih iz rži, to se vé, da je najbolj zanesljivo, ker ni nobene take mašine, ki bi jo očedila. Al to se tudi vé, da je tako delo sitno, zamudno, čeravno najbolj gotovo.

Poleg tega je po naših mislih — če vé kdo kaj drugega, prosimo ga, naj brž po „Novicah“ oglasi — najboljše to, da se rž s čisto vodo ali pepelnim lugom opère, na vrhu vode plavajoči rožički se odpravijo, oprana rž pa, predno jo mlinar melje, v peči, kjer se kruh peče, posuši.

Kedar ni varno, da ne bi bil kruh ostrupljen po taci rožičkih, naj človek povžije več mastnih, olnatih jedí, pa tudi z jesihom okisanih (kisle salate itd.). Drugo leto naj se na take njive, kjer je letos rožičkov bilo obilo, ne seje rž.

Kar se ozdravljanja taci zavdanih ljudi tiče, naj se jim brž pri prvih znamenjih bolezni dadó bljuvila, da iz sebe pomečejo strup; če zdravnika ni pri rokah, ki bi dal ipekakvano ali bljuvno sol, naj se bolniku dá kozarec za kozarcem mlačne vode, tako dolgo, da začne iz sebe metati. Od strupa pijanim in vrtoglavim naj se z mrzlo vodo umiva glava in take mrzle rute pokladajo na glavo. Treba pa je brž zdravnikove pomoči.

Te kratke vrstice so namenjene našim umnim gospodarjem, poštenim mlinarjem, skrbnim županom in gospóskam povsod tam, kjer se sliši, da je letošnja rž zelo nečedna po rženih rožičkih, kajti nevarnost je velika in „po toči zvoniti“ je prepozno.

Kako ravnati pri kužnem črmu (vrančnem prisadu). *)

Spet za vrančnim prisadom sèm ter tje hitro cepajo goveda; tako je v malo dneh v Vinici in na Vrhju na Dolenskem poginilo 5 goved, v deh Dobravah kamniškega okraja pa več prešičev.

Čeravno so „Novice“ in „Pratika“ že mnogokrat podučevale ljudi, vendar vidimo, da se jih je še vse premalo prejel ta nauk. Spet so enega bolnih volov zaklali in snedli, prešičev pa tudi!

Treba tedaj, da ponovimo to podučenje.

Spozná se ta bolezen prav lahko: ob enem času ali kmalu zaporedoma in z enakimi znamenji živino napade in jo tako naglo umorí, da je včasih v malo urah zdrava in mrtva. Mrtvo truplo začne silo naglo gnjiti. Iz začetka napade najraje najbolj močno in

*) Prečastite duhovne gospode po deželi lepo prosimo, naj bi svojim faranom na korist razglasili ta poduk.

rejeno živino. Ko se bolezen v kak hlev pritepe, umori rada več živine; včasih ves hlev sprazni.

Ko živinče zboli, se začne tresti, posebno na zadnjem koncu, gobec postane bolj vroč in večkrat se zapazijo na gobčevi koži črnkaste lise; živina neha jesti in prežvekovati; o začetku je blato trdo, kmalu pa postane mehko, in je včasih s črno krvijo zmešano in ritnik hudo zatekel in s strjeno krvijo zaseden; scavnica je večidel črnkasta in gosta, včasih celó s črno krvijo zmešana, večkrat pa samo kri črno kot oglje ali saje, in gosto kot kolomaz (šmir) živina šči (črmasta krvomoča).

Čeravno se ta bolezen pod mnogovrstnimi podobami prikaže, vendar je vedno ena in ista bolezen in obstoji v popolnoma sprideni krvi, ki se zdaj na ta, zdaj na uni del trupla zaletí, ondi zastaja. Najde se toraj pri raztelevanju na tej bolezni bolne živine kri v vseh žilicah črna in gosta, vranica večidel, a ne vselej, bolj velika, črna, s krvjo napolnjena, in v čevih, v ledji ali okrog ritnika je črna kri zasedena, kjer večje ali manjše lise napravi.

Vzrok te bolezni je posebno velika vročina, ktera živino včasih tudi v hlevih zadene, če proti solncu ležé, da ves dan solnce va-nje sije, kakor tudi, če so hlevi z živino preveč nabasani in presoparni, ako se malo ali celó nič ne prezračijo. — Pa tudi na paši živina večkrat veliko vročino trpi, če se pase na solnčnih krajih, kamor solnce zeló pripeka, ravno tako tudi, če se živina v hudi vročini preveč goni ali če mora pretežko delati. Taka vročina je pa posebno takrat škodljiva, kedar živini pijače primanjkuje. — Ravno tako je tudi slaba spridena in sparjena klaja in slaba mlačna voda iz luž, bazarjev ali mlak večkrat vzrok te bolezni; poslednjič pa nečisti zrak, ki se večkrat napravi, če v hlevu preveč gnoja leži, — če hlevi nimajo oken, da bi se mogli prezračevati.

Odvrniti se ta bolezen mnogokrat more, če se vse na tanko stori, česar je potreba, da se odvrnejo ravno kar popisani vzroki; ozdraviti jo pa, ko je živina že zbolela, je velika velika težava.

Ob času, ko že začne živina na tej bolezni tù in tam bolehati, naj se močni in dobrorejeni živini manj in tudi manj tečne klaje daje, vendar je pa lahko prebavljive klaje treba; najbolja je frišna trava, tudi repa, korenje, pesa je dobra, a dobra suha klaja naj se osoli. Na pašo pa se sme goniti živina le zjutraj in zvečer, ko ni vroče, močvirnatih, lužnatih in presolnčnih pašnikov treba se je ogibati. Hlevi naj se vedno dobro čedijo in prezračujejo, ko živine ni v hlevu, nikdar ne smejo hlevi z živino prenapolnjeni biti, da niso presoparni; če so prenapolnjeni, mora se nekoliko živine v kako šupo ali na kak drug senčni kraj postaviti. Če hlevi proti solncu ležé, naj se krog in krog zelene veje postavijo, da vročina tako v hlev ne pritiska, nikdar ne sme v hlevu preveč gnoja ležati. Mrzle in čiste vode se mora živini večkrat ponujati, o veliki vročini najmanj štirikrat na dan; voda naj se osoli ali s kisom (jesihom) zmeša, ali se dá zelnice ali repnice živini večkrat piti, ali naj se nezrelo sadje stolče in za pijačo ali za zobanje daje. Živina se mora v tekoči vodi vsaj enkrat na dan skopati; treba je pa paziti, da se pri tem ne prehladi; če pa ni blizo tekoče vode, naj se živina z mrzlo vodo vsaj enkrat na dan polije in potem s slamo drgne. Živina, ki vozi, se ne sme nikdar ob času te bolezni v silno vročih dnevih vprezati.

Če je pa kužni črm kako živino že napadel, naj se zdrava od bolne odloči in drugam prestavi; pregledati je treba na tanko vso čedo, da se nobena bolna med zdravo ne postavi. Koj o začetku bolezni naj se

bolni živini, posebno dobrorejeni, na vratni žili pušča (8 do 12 maselcev krvi). Poliva naj se živina na vsako drugo uro po vsem životu z mrzlo vodo, in naj se potem s slamo dobro drgne. Za pijačo naj se jej daje večkrat na dan jesiha z vodo; če pa noče piti, se jej more maselc jesiha v poliču vode trikrat na dan noter vliti. Jestí naj se dá živini celó malo in le frišne klaje. Teloh naj se živini pred ko je mogoče v podvratnik zavleče. Noter se daje živini v vodi raztopljenega solitarja pol lota, kafe pa pol kvintelca z moko in vodo, v testó zmešanega; v hudi sili vsake dve uri, sicer pa trikrat na dan.

Potreba pa je, da se vsak varuje, ki se z bolno ali mrtvo živino peča, da se na kako vižo ne rani ali pa z gnojem, s krvijo, s slinami ne oskruni, ker je to strašno nevarno.

Crknjena živina naj se hitro odpelje in naj se s kožo vred 6 čevljev globoko zakoplje, ali pa se še le po tem previdno odere, ko se je popolnoma shladila.

Meso in nobena reč se od take živine, če se je tudi pobila, nikdar ne sme rabiti, ker je to že veliko ljudi v grob spravilo.

Hlev in vse orodje, s katerim je bolna živina v kako dotiko prišla, mora se skrbno počediti, z lugom zmiti, in zidovje pobeliti, tla, ker je bolna živina stala, se morajo nekoliko skopati in hlev z žveplom pokaditi, potem kakih 14 dni odprt pustiti, da se prevetri.

Ker je vrančni prisad zeló kužen, zato je dolžnost vsacemu gospodarju, da kar brž naznani županu, ko mu je kako živinče zbolelo, da on tudi cesarski okrajni gospôski vedeti dá, ktera potem stori, kar postava vелеva.

Našim živinorejcem.

Spisal Blaže Pernišek.

Poljedelstvo in živinoreja ste v takej zvezi med seboj, da si še misliti ni mogoče pravega kmetovanja, če ne bi se vzajemno podpirali onidve. Živina je oni bistveni faktor, ki pomaga dovrševati kmetovalcu najteža dela; živina je ona tvornica, ki izdeluje poljskim rastlinam vsakdanji kruh — gnoj. Na to mi vsakdo lahko priznava, da bi se morala obračati večja pozornost na živino, nego jo obračajo naši Slovenci.

Izmed vse živine je za kmetijo gotovo najvažniša goveja živina. Jako rad priznavam, da so kmetovalci, ki imajo veliko veselja do goved in so prepričani o njenej veliki hasnovitosti, če tudi ne dosti, le rediti in sploh rabiti je ne znajo.

Ne gledé na to, kar sem zdaj omenil, kmetovalec premnogokrat ne zna ceniti ne svoje ne druge živine, in to mu je v veliko škodo. Izredil si, kmetovalec! morda živinče, ki ima vse lepe in koristne lastnosti, a ne veš, kaj da imaš v hlevu. Zdaj pride k tebi skušen mesar, in za malo novcev ti izpulí prelepo tele. Prav tako se opehari drugi kupec za par lepih volov ter mu vdariš na roko na njegov dobiček, sebi pa v škodo. Zdaj greš kupovat na sejm, vstopiš se ondi pred vola ter misliš sam pri sebi: „No, ta-le živinica pa ni preslaba; životna sta, nog tudi zastavnih; pogledaš jima še na zobe, — pa vže je vse dobro. Na to začneš odbijati dobro zasoljeni kup, k temu te pa lepo naplahtá še kak premeten „mešetar“ in barantija je gotova. Odštel si za vola lepih desetakov in stotakov ter lepo so te ocedili. Jedva priženeš domú vola, vže te krega žena s praga godrnjaje: „zakaj mi priženeš domú taki pokveki!“ če tudi sama ubogo malo pozná goveda. Ako še po pravici poveš, koliko da si odštel za-nju, gotovo je ogenj v strehi. Kmalu se prepričaš, da ti nečeta jesti in da ti tudi v jarmu ne služita po tvojej želji. Moraš ju prodati — v zgubo. Zdaj se pra-